

al gedeporteerd), hoogstens één op de acht tijdelijk beschermd was door het feit dat hij tot een van de opgesomde categorieën behoorde.

De weergegeven cijfers waren ten naaste bij aan de leiding van de Joodse Raad bekend. Zij kon er niets aan toe- of afdoen: de beslissingen op grond waarvan de *Zentralstelle* de betrokken stempels verleend had, waren geheel buiten haar om genomen. Wel ging zij daarnaast van meet af aan haar uiterste best doen om zoveel mogelijk stempels te verwerven voor diegenen die bij de Joodse Raad in dienst waren dan wel geacht werden, 'voor het gemeenschapsleven der Nederlandse Joden onmisbaar' te zijn; dat ook die tweede groep voorlopig niet gedeporteerd zou worden, hadden Cohen en Asscher begin juli van Aus der Fünten vernomen. Hoe ver mocht men daarbij gaan? Enkele weken lang hulde Aus der Fünten zich in nevelen, maar eind juli deed hij weten dat hij er accoord mee ging indien per gemeente een vijfde van de daar woonachtige Joden door de Joodse Raad voor een stempel opgegeven werd. Er ging toen op 30 juli een circulaire van de Joodse Raad naar alle hoofdvertegenwoordigers uit: zij moesten 'in volgorde van onmisbaarheid' opgeven, wie tot dat vijfde deel behoorde. 'Het is duidelijk', schrijft Presser, 'dat hiermee al het afschuwelijke bederf van de zelf verrichte discriminatie volledig vrij spel kreeg in het Nederlandse Jodendom: het veroorzaakte een morele ontwrichting van waaruit men van kwaad tot erger verviel.'¹

De lijsten die vervolgens door de hoofdvertegenwoordigers opgesteld werden, zijn verloren gegaan. Vijf groepen moesten zij in elk geval opnemen: functionarissen van de Joodse Raad (dat sloot henzelf en hun eventuele gezinnen in), functionarissen van de Joodse kerkelijke gemeente, directie en personeel van Joodse inrichtingen, directie en personeel van Joodse scholen, en bedrijfsleiders en personeel van Joodse winkels. Wat de overigen betreft, nemen wij aan dat menige hoofdvertegenwoordiger zijn best deed om bij het bepalen van wie 'onmisbaar' waren, zakelijke overwegingen te laten gelden (in Groningen achtte men het billijk, de volledige lijst door loting samen te stellen), maar het zou ons niet verbazen indien niet reeds in die vroege fase hier of daar 'vriendjespolitiek' c.q. corruptie een rol ging spelen. Was men zich bewust dat men, de 'onmisbaren' (en zichzelf) reddend, alle overigen voor deportatie vrijgaf? Cohen beseftte dat ongetwijfeld, en aanzien hij dat besef niet verdragen kon, ontwikkelde hij een argumentatie die in kringen van de Joodse Raad grif aanvaard werd: het mocht dan waar zijn dat de Joodse Raad betrokken was bij het selecteren van te deporteren Joden, maar daarbij moest bedacht worden dat zó bewerkstelligd zou worden dat

¹ J. Presser: *Ondergang*, dl. I, p. 289.